

УДК 338.484.2:001.895
JEL Oo3, Z32

Л. М. Шимановська-Діанич

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава
e-mail: ludad5846@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6499-0953>

СУТНІСТЬ І СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО НАПРЯМУ РОЗВИТКУ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Зосереджено увагу на винятковій важливості розвитку туризму як для всього світового господарства, так і для української економіки зокрема. А враховуючи те, що сучасні умови жорсткої конкуренції, економічної і політичної нестабільності вимагають від підприємств туристичної сфери постійної адаптації до швидко мінливих зовнішніх умов, та постійно зростаючі потреби і запити туристів, а також насиченість туристського ринку ставлять перед туристичними підприємствами необхідність постійного пошуку нових видів туристської продукції, відкриття нових напрямків тощо, можна стверджувати про необхідність впровадження інноваційного напрямку розвитку туристичної галузі та актуальність обраної для дослідження теми. Доведено, що інновації у сфері туризму головним чином мають бути спрямовані на формування нового туристичного продукту, нових підходів у маркетинговій діяльності, а також на застосування нових методів управління з використанням ІТ-технологій.

Ключові слова: туризм, інновації, інноваційний напрям розвитку, туристична сфера діяльності, туристичні послуги.

Shymanovska-Dianyach L. ESSENCE AND SPECIFIC FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE DIRECTORY OF DEVELOPMENT IN THE FIELD OF TOURISM

Nowadays the mechanism of innovations management is one of the weak segments of organizational-economic mechanism of national economy regulation in Ukraine. In market economy conditions innovations are supposed to promote intensive economy development, secure accelerated introduction of most recent achievements of science and technology in production, provide extensive meeting of consumers' demand for various high quality and competitive products and services. Innovations should play especially important role in the tourism sphere, because global practice shows that tourism industry is second only to extraction and processing of gas and oil by the profitability and dynamics of development. The article focuses on the exceptional importance of tourism development, for the whole world economy, and for the Ukrainian economy in particular. And given that the current conditions of fierce competition, economic and political instability require the tourist industry to adapt constantly to rapidly changing external conditions, and the ever-increasing needs and demands of tourists, as well as the saturation of the tourist market and require tour operators to constantly seek new types of tourist products, opening new directions, etc., it is possible to state the necessity of introducing an innovative direction of development of the tourist industry and the actual choice of the subject for research. Innovations in the field of tourism have been shown to be aimed primarily at the formation of a new tourism product, new approaches in marketing activities, as well as the application of new management methods using IT technologies. In addition, the paper emphasizes that it is necessary to understand that innovations in tourism, technology, economics, management and social sphere are interrelated, and in order to introduce innovations in the field of tourism, changes need to be made in other areas as well. The transition to innovation in the tourism industry is a complex process involving both citizens-consumers of services and government agencies, as well as travel agencies and enterprises of the tourist industry, whose activities are governed by regulations in the field of tourism and innovation activities.

Keywords: tourism, innovations, innovative direction of development, tourist sphere of activity, tourist services.

Постановка проблеми. Найважливішою рисою сучасного етапу розвитку економіки є підвищення ролі інновацій як основи економічного зростання держав, а також прагнення розвинених країн конкурувати за рахунок високих технологій і нестандартних нематеріальних активів. Широке впровадження в господарський оборот інноваційних продуктів і технологій є ключовим чинником економічного розвитку і підвищення якості життя населення цих країн.

Сьогодні однією зі слабких ланок організаційно-економічного механізму управління національною економікою України є механізм управління інноваціями. А в умовах ринкової економіки саме інновації повинні сприяти інтенсивному розвитку економіки, забезпечувати прискорення впровадження останніх досягнень науки і техніки у виробництво, повніше задовольняти споживачів у різноманітних високоякісних і конкурентоспроможних продуктах і послугах.

Особливо важливу роль покликані зіграти інновації у сфері туризму, адже світова практика свідчить, що туристична індустрія за показниками прибутковості і динамічності розвитку поступається лише видобутку і переробці нафти і газу [12].

Крім того, варто зазначити, що сучасна індустрія туризму – одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства. Вона розглядається і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс.

Туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку XXI ст. туризм за обсягами доходу справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки. В багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом прибутків. За чисельністю працівників індустрія туризму також стала однією з найбільших у світі – в ній зайнято понад 260 млн осіб, тобто кожний десятий працюючий. Надходження з туристичних подорожей у світовому масштабі становлять понад 500 млрд дол. США щорічно. Найбільші прибутки отримують країни Західної Європи та США [4; 5; 12].

З отриманням Україною незалежності туристичний ринок нашої країни тільки почав розвиватися. Нині це одна з найперспективніших сфер соціального та економічного розвитку України, адже робота туристичного ринку впливає на діяльність майже 40 економічних галузей та на 10-15% жителів нашої країни. Таким чином, туризм можна вважати дієвою сферою, на яку слід розраховувати, вирішуючи проблеми виходу з економічної кризи.

Головне те, що туризм – це така сфера діяльності, де після залучення інновацій не скорочується кількість працюючих. У сфері українського туризму працює майже 10% жителів країни. Витрати на створення одного робочого місця тут у 20 разів менші, ніж у промисловості, а оборотність капіталу інвестицій в 4 рази вища [1-3; 11].

Всесвітня туристична організація оприлюднила дані, згідно з якими у найближчі 10 років туризм посідає лідуючі позиції в галузі світового експорту. Україна, маючи значний природний та культурний потенціал, володіє можливістю приєднатися до найбільш відвідуваних країн [8].

Спеціалісти підрахували, що частка туризму у валовому національному продукті (ВНП) нашої країни не досягає 2%, тоді як у розвинених країнах цей показник знаходиться на рівні 5-8% (у деяких країнах він сягає 50%). Частка прибутку від туризму, наприклад у Швеції, перевищує частку автомобільного виробництва у структурі ВНП [11].

Грунтуючись на зазначеному, можна стверджувати про виняткову важливість розвитку туризму як для всього світового господарства, так і для української економіки зокрема. Сучасні умови

жорсткої конкуренції, економічної і політичної нестабільності вимагають від підприємств туристичної сфери постійної адаптації до мінливих зовнішніх умов. Постійно зростаючі потреби і запити туристів, а також насиченість туристичного ринку ставлять перед туристичними підприємствами необхідність постійного пошуку нових видів туристичної продукції, відкриття нових напрямків тощо.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням питань у галузі туризму займалися такі зарубіжні вчені, як Г. Харріс, Дж. Боуен, Дж. Річі, Н. Реймерс, Ф. Котлер. Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження зробили О. О. Бейдик, П. В. Гудзь, М. П. Мальська, О. О. Любимцева, В. Ф. Кифяк та інші.

Що стосується теоретико-методологічних досліджень питань розроблення та впровадження інновацій у сфері туризму, то, безумовно, концептуальною основою є напрацювання перш за все зарубіжних науковців: П. Друкера, М. Портера, Й. Шумпетера. Ці автори досить детально розглянули проблематику інновації як соціально-економічного явища.

Окрему увагу необхідно приділити таким авторам, як Д. Бухаліс, М. Форест, А. Хьялагер, М. Оттенбахер. Їхні дослідження присвячені аналізу сучасних інноваційних процесів у світовій індустрії туризму і найбільш актуальних напрямів розвитку інновацій в туризмі, але ці питання досі не достатньо висвітлені в українській економічній науці. Варто звернути увагу на те, що основи розвитку туризму були закладені та розвинені такими видатними вітчизняними вченими, як О. Любимцева, В. Кифяк, Т. Сокол, М. Мальська, В. Худо, В. Цибух, Л. Дядечко та інші. Згадані науковці зробили вагомий внесок у розвиток туристичної сфери: дослідження теоретичних основ, визначення законів і закономірностей розвитку туризму, формування дієвих механізмів функціонування туристичної сфери, розвиток ресурсного потенціалу України тощо. Особливостям розвитку туризму в Україні присвятили свої праці С. Ковальчук, Н. Косар, Н. Кузьо, Г. Фролова, В. Пестушко.

Таким чином, незважаючи на жвавий науковий інтерес з боку великої кількості вчених, існує низка невіршених питань, які стримують розвиток вітчизняного туризму. Зокрема, мова іде про таке питання, як формування та впровадження інноваційного напрямку розвитку сфери туризму.

Метою статті є визначення сутності та специфічних особливостей формування та впровадження інноваційного напрямку розвитку у сфері туризму в Україні.

Основні результати дослідження. Як вже зазначалося вище, туристична галузь в Україні та у світі досить стрімко розвивається. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про туризм» держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів

розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності.

2017 р. був визнаний генеральною Асамблеєю ООН Міжнародним роком сталого туризму. 16 березня 2017 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», метою якої є: формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та європейськими цінностями; перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави та сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [10].

Основними напрямками реалізації стратегії є: забезпечення безпеки туристів; удосконалення нормативно-правової бази у сфері туризму; розвиток туристичної інфраструктури, розвиток людських ресурсів (професійна підготовка фахівців, затвердження кваліфікаційних вимог до фахівців, забезпечення наукових досліджень і запровадження інноваційних розробок у туристичній галузі); маркетингова політика розвитку туризму (формування позитивного іміджу України, презентації туристичного потенціалу як у межах країни, так і за кордоном, створення туристичного інтернет-порталу з представленням інформації про туристичні можливості України тощо).

Проте існує багато проблем, які стримують розвиток туристичного бізнесу в Україні, що підтверджує необхідність переходу на інноваційний напрям розвитку туристичної галузі в нашій країні, зокрема: незадовільний стан туристичної інфраструктури; низький рівень обслуговування туристів і майже відсутність кваліфікованих кадрів у цій сфері; недосконалість законодавчої бази та правового регулювання, що проявляється у складності проходження митного контролю, невирішеності проблем страхового захисту іноземців на території України; транспортна проблема, яка проявляється у відсутності бюджетного сегмента авіап перевезень (тобто lowcost перевізників, чого не можна сказати про Європу, де їх послугами користується велика частка туристів); критичний стан автомобільних доріг, а також невідповідність міжнародним стандартам залізничного транспорту; складна політична ситуація, воєнні дії на території східних регіонів держави, а також високий рівень злочинності, особливо в туристичних регіонах країни; незадовільний стан екології, передусім через аварію на Чорнобильській АЕС у 1986 р.

Інновації є інструментом втілення і застосування досягнень наукової думки та засобом реалізації інноваційного напрямку розвитку тієї чи

іншої галузі через організацію інноваційної діяльності. З цієї точки зору туризм – надзвичайно широке поле для інноваційної діяльності, оскільки є складною міжгалузевою соціально-економічною системою. Туризм не тільки створює новий продукт або послугу, він також використовує інновації, впроваджені в інших сферах господарювання. Наприклад, розробки у сфері інформаційних технологій широко використовуються готельними підприємствами, туристичними агентствами, транспортними компаніями. Створення туристичного продукту, обслуговування туристів, бронювання авіа – і залізничних квитків – всі ці процеси перейшли на якісно новий рівень з впровадженням останніх розробок у сфері інформаційних технологій.

Саме тому серед основних напрямів інноваційної діяльності у сфері туризму варто виділити такі: впровадження нових туристичних маршрутів, випуск нового туристичного та ресторанного продукту, надання нових готельних послуг тощо; застосування нової техніки і технологій; використання нових туристичних ресурсів; застосування нових способів і методів організації бізнес-процесу; відкриття нових напрямів і нових ринків збуту та інше.

Інноваційна діяльність у будь-якій галузі господарювання має свої специфічні особливості, і туристська галузь – не виняток. Це обумовлено специфікою туристичних послуг, пропозиції і попиту на них. Серед найбільш характерних чинників, які обумовлюють специфічність інноваційної діяльності у сфері туризму, можна виділити такі:

1. Туристичні послуги, як і будь-які інші послуги, не можуть зберігатися. Отже, менеджери туристичних підприємств повинні реалізувати турпродукт у чітко встановлені терміни, що змушує їх постійно шукати нові ринки збуту і нові способи просування турпродукту.

2. Обсяг продажів туристичних послуг за більшістю напрямків схильний до сезонних коливань. У періоди міжсезоння необхідно стимулювати попит за допомогою додаткових пропозицій, цінової політики, диверсифікації пропозиції тощо.

3. Послуги, в тому числі і туристичні, мають нематеріальний характер. Споживач зможе оцінити якість продукту тільки після отримання послуги. Отже, важливим чинником, що впливає на прийняття рішення щодо придбання послуги споживачем, стає імідж і репутація туристичної фірми.

4. Факти продажу і споживання туристичних послуг не збігаються за часом. Споживачі набувають турпродукт у більшості випадків за кілька днів, тижнів або місяців до надання туристичних послуг. Тому на стадії продажу турпродукту велику роль відіграє рекламна

друкарська продукція, наявність повної достовірної інформації про місце відпочинку.

5. Надання туристичної послуги прив'язане до певного місця (наприклад, до аеропорту, готелю, об'єкта показу тощо).

6. Для отримання туристичної послуги споживачу необхідно подолати певну відстань, покинути місце постійного перебування.

7. Споживач і виробник туристичних послуг територіально роз'єднані на туристичному ринку, тому для виробника особливо актуальними стають рекламні заходи, що охоплюють широку аудиторію.

Всі перераховані особливості туристичних послуг зобов'язують як їх постачальників, так і турфірми постійно шукати нові напрями і способи залучення споживачів, що обумовлює інноваційний характер туризму, тобто розвиток сфери туризму нерозривно пов'язаний з постійним залученням різного роду інновацій.

Крім того, варто мати на увазі, що специфіку інноваційної діяльності у сфері туризму визначають не тільки особливості туристичних послуг, але й специфічні особливості їх споживачів і виробників.

Специфічною властивістю виробників туристичних послуг є те, що в довгостроковому періоді всі вони є взаємопов'язаними і залежать один від одного. Отже, однією з основних умов успішності розвитку туризму на місцевому, регіональному або державному рівні є наявність системи, що координує дії всіх учасників процесу надання туристичних послуг.

До специфічних властивостей споживачів туристичних послуг можна віднести схильність до попиту на цей вид послуг під впливом різного роду внутрішніх і зовнішніх чинників (таких як рівень доходів, рівень освіти, реклама, мода, цінні фактори і багато інших). Крім того, слід враховувати, що рівень задоволеності наданими послугами є суб'єктивним.

Як бачимо, туристична діяльність полягає в постійному пошуку нових напрямів і рішень, а, отже, інновацій. Для реалізації інноваційних ідей і розробок необхідно формувати гнучку, адаптивну багаторівневу систему управління, яка відповідає би сучасним вимогам ринку.

На державному та регіональному рівнях потрібно формувати стратегії інноваційного розвитку туризму, а також цільові програми з підтримки інноваційної активності у сфері туризму. Важелями впливу держави на інноваційну діяльність туристичних підприємств та організацій мають стати: надання податкових пільг інноваційно активним організаціям; реалізація науково-технічної, податкової та кредитно-фінансової політик; створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у туристичну галузь; удосконалення амортизаційної політики; визначення пріоритетних напрямів розвитку науки.

На рівні туристичного підприємства основним інструментом управління інноваційними процесами має бути інноваційний менеджмент.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що інновації у сфері туризму головним чином мають бути спрямовані на формування нового туристичного продукту, нових підходів у маркетинговій діяльності, а також на застосування нових методів управління, використовуючи ІТ-технології. Впровадження інноваційних технологій дозволить підвищити конкурентоспроможність туристичних підприємств, а створення нових і розвиток перспективних видів туризму сприятиме зростанню споживчого попиту на ринку туристичних послуг, дозволить підвищити рівень зайнятості населення, забезпечити зростання його доходів, підвищити соціально-економічний розвиток і туристичну привабливість країни і регіонів.

Крім того, слід розуміти, що нововведення у туризмі, техніці, технології, економіці, управлінні та соціальній сфері взаємопов'язані; щоб впровадити нововведення у сфері туризму, треба здійснити зміни і в інших сферах.

Таким чином, перехід до інноваційного напрямку розвитку в індустрії туризму – складний процес, в якому задіяні як громадяни, що є споживачами послуг, так і державні органи управління, а також туристичні фірми і підприємства туристичної індустрії, діяльність яких регламентується нормативно-правовими актами в галузі туристичної та інноваційної діяльності, а для формування інноваційної стратегії підприємств туристичної індустрії і подальшої реалізації інноваційних ідей у сфері туризму (автоматизація, розроблення програмного забезпечення, розроблення нових видів туризму та нових туристичних маршрутів, новизни в послугах у сфері гостинності тощо) необхідна система управління інноваціями, яка відповідає вимогам галузі і ринку, що і буде предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1 В Україні поживавився в'їзний та виїзний туризм. Громадське радіо: сайт. URL: <https://hromadskeradio.org/news/2017/09/12/v-ukrayini-pozhvavyvsya-vyiznyu-ta-vyviznyu-turyzm>

2 Інформація щодо показників розвитку сфери туризму та курортів у 2016 році. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*: офіційний сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5badba79-cfc5-40c1-a1ec-61f2e39161aa&title=InformatsiiaSchodoPokaznikivRozvituSferiTurizm>

3 Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон за I півріччя 2016-2017 років. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*: офіційний сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3ba262e6-1603-4090-b741>

4 Кифяк В. Ф. *Організація туристичної діяльності в Україні*: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.

5 Кифяк В. Ф. Розвиток туризму, як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. *Туризм*. 2015. Вип. II(58). С. 67-81.

6 Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К.: Альтерпрес, 2002. 436 с.

7 Ляшкевич П. Туризм в Україні: сучасний стан та пріоритети розвитку. *Освіта України*. 2014. № 85. С. 178.

8 Мартыненко М. Туристический бизнес в Украине – проблемы и перспективы. *Бизнес Арена*: сайт. URL: <https://arena.ua/2017/07/05/turisticheskij-biznes-v-ukraineproblemy-perspektivy>

9 Пестушко В. М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та основи економіки*. 2015. № 7. С. 257-265.

10 Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>

11 Туристический бизнес в Украине: трудности и перспективы. *Деньги. Прибыль. Активы*: финансовый портал. 21.08.2016. URL: <http://www.dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskij-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivy.html>

12 *World Tourism Organization*: Website. 2018. URL: www.unwto.org

References

1 V Ukrayini pozhvavyvsya v'yiznyy ta vyyiznyy turyzm [Entrance and outbound tourism has revived in Ukraine] (2017, Sep 12). *Public radio*: Website. Retrieved from <https://hromadskeradio.org/news/2017/09/12/v-ukrayini-pozhvavyvsya-vyiznyy-ta-vyyiznyy-turyzm> [in Ukrainian].

2 Informatsiya shchodo pokaznykiv rozvytku sfery turyzmu ta kurortiv u 2016 rotsi [Information on indicators of development of tourism and resorts in 2016] (2017). *Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5badba79-cfc5-40c1-a1ec-61f2e39161aa&title=InformatsiiaSchodoPokaznykivRozvituSferiTuryzm> [in Ukrainian].

3 Informatsiya shchodo vidviduvannya Ukrayiny inozemnymy turystamy ta vyyizdu hromadyan Ukrayiny za kordon za I pivrichchya 2016-2017 rokiv [Information on visiting Ukraine by foreign tourists and departure of Ukrainian citizens abroad for the first half of 2016-2017]

(2017). *Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3ba262e6-1603-4090-b741> [in Ukrainian].

4 Kyfyak, V. F. (2003). Orhanizatsiya turystychnoy diyal'nosti v Ukrayini [Organization of tourism activity in Ukraine]: Tutorial. Chernivtsi: Books XXI [in Ukrainian].

5 Kyfyak, V. F. (2015) Rozvytok turyzmu, yak odyn zi stsenariyiv pokrashchennya sotsial'no-ekonomichnoho stanu Chernivets'koyi oblasti [Tourism development as one of the scenarios for improving the socio-economic status of the Chernivtsi region]. In *Turyzm [Tourism]*: Vol. II(58) (pp. 67-81). [in Ukrainian].

6 Lyubitseva, O. O. (2002). Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) [Market of tourist services (geospatial aspects)]. Kyiv: Al'tpres. [in Ukrainian].

7 Lyashkevych, P. (2014). Turyzm v Ukrayini: suchasnyy stan ta priorytety rozvytku [Tourism in Ukraine: the current state and development priorities]. *Osvita Ukrayiny – Education of Ukraine*, 85, 178. [in Ukrainian].

8 Martynenko, M. (2017, Jul 5). Turisticheskij biznes v Ukraine – problemy i perspektivy [Travel business in Ukraine – problems and prospects]. *Business Arena*: Website. Retrieved from <https://arena.ua/2017/07/05/turisticheskij-biznes-v-ukraineproblemy-perspektivy> [in Russian].

9 Pestushko, V. M. (2015). Ukrayins'kyy turyzm u konteksti hlobalizatsiyi: suchasnyy stan i perspektivy [Ukrainian tourism in the context of globalization: current state and prospects]. *Heohrafiya ta osnovy ekonomiky – Geography and foundations of the economy*, 7, 257-265. [in Ukrainian].

10 Pro skhvalennya Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On approval of the tourism development and resorts Strategy for the period up to 2026] (2017). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2017, March 16, 168-p. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p> [in Ukrainian].

11 Turisticheskij biznes v Ukraine: trudnosti i perspektivy [Tourist business in Ukraine: difficulties and prospects] (2016, Aug 21). *Money. Profit. Assets*: Financial portal. Retrieved from <https://dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskij-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivy.html> [in Russian].

12 *World Tourism Organization*: Website (2018). Retrieved from www.unwto.org

Надійшло 05.10.2018 р.